

LEESBAAR LANDSCHAP

Cultuurhistorisch tijdschrift

Juli 2007 | 1e jaargang | Nummer

0

Boeren in de stad

COLUMN

Omstreden erfgoed

Het boerenerf als visitekaartje

LEESBAAR LANDSCHAP!

Het is avond en al rijdend op de A12 tussen Ede en Arnhem valt er buiten weinig te zien. Denken gaat daardoor des te beter en het gesprek van die middag speelt zich weer af. Er werd o.a. gesproken over een nieuw te starten vakblad, deels buiten mijn werkveld om. Hoe meer ik erover nadenk hoe leuker het wordt en onbewust loopt mijn kilometerteller terug. Langzaam borrelt het idee naar boven om zelf een tijdschrift te gaan ontwikkelen. Een tijdschrift over de cultuurhistorie van het Nederlandse landschap!

De aandacht voor cultuurhistorie is op dit moment groot. Een groot aantal populaire tijdschriften schenkt zijdelings aandacht aan cultuurhistorie en een enkel vakblad bedient de vakwereld. Historische Verenigingen, historische genootschappen en Heemkunde Kringen bloeien als nooit tevoren. Ze zijn actief in het verzamelen en uitdragen van lokale en regionale kennis. In mijn ogen ontbreekt het echter aan een tijdschrift voor een bredere doelgroep waarin de cultuurhistorie van het landschap, zowel stedelijk als landelijk, centraal staat. Dit tijdschrift moet de ontmoetingsplek worden waar burgers én vakgenoten kennis uitwisselen. Ik ben er van overtuigd dat mede door de grote diversiteit van het Nederlandse landschap, over en weer veel van 'elkaars landschap' te leren valt. Hierdoor zal een bredere betrokkenheid van de Nederlander bij ons unieke cultuurlandschap ontstaan.

Het is een misvatting dat cultuurhistorie alleen interessant wordt gevonden door het verzilverde deel van onze samenleving. Als 27-jarige beschik ik nog niet over deze haarkleur, waarmee het bewijs is geleverd dat ook de jonge generatie geïnteresseerd is in onze landschappelijke geschiedenis. Voor de totstandkoming van dit nulnummer en voor het verdere meedenken en ontwikkelen van het tijdschrift, wil ik in het bijzonder Frank Druijff en Peter Mulder bedanken. Zonder hun meedenken over het idee en het werken aan de uitvoering daarvan was dit tijdschrift niet tot stand gekomen. Leesbaar Landschap is het eerste 'kwaliteitstijdschrift' dat de burger wil informeren en vooral enthousiasmeren over de rijkdom van ons Nederlands Landschap.

Lees en ontdek welk verhaal het landschap u te vertellen heeft!

Jan-Olaf Tjabringa

info@leesbaarlandschap.nl

INHOUD

3

Het boeren erf als visitekaartje

De siertuin voor, de mesthoop achter. De indeling van het boeren erf is onmiskenbaar bepaald door de rolverdeling tussen man en vrouw.

6

Boeren in de stad

Op zoek naar de agrarische geschiedenis van de stad Tilburg.

9

Column Omstreden erfgoed

Peter Groot: 'Niets leuker dan een echte monumentenstrijd!'

10

Boekrecensie Het boeren erf in Groningen 1800-2000

HET BOERENERF ALS VISITEKAARTJE

Een eerste kennismaking tussen zakelijke contacten eindigt veelal met het uitwisselen van een visitekaartje. Het kaartje dat aangeeft wie de ander is en soms ook meer zegt dan alleen het logo en de adresgegevens. Naast het bekende visitekaartje geven feitelijk alle vormen van presentatie een beeld weer van een ander, van een organisatie, een landschap én boerenerf.

Door Jan-Olaf Tjabringa (Cultuurland Advies)

Een boerderij en het daarbij behorende boerenerf vertelt een verhaal van een langzaam proces. Kleurgebruik, indeling van het erf en de scheiding tussen wonen en werken geven een beeld aan de buitenwereld. Bijzonder aan dit beeld is o.a. de herkenbare positie van de vrouw en man daarin. Binnen het boerenbedrijf waren zij als het ware twee kapiteins op het voor- en achterschip. Het domein van de man en de vrouw is vaak duidelijk af te lezen aan het boerenerf en de boerderij. Het achtergedeelte, waar het geld verdiend werd en waar nut boven

“Het erf vertelt een verhaal van een proces”

sier ging was het domein van de man. Het voorge-deelte, waar de sier zo vanaf de 19e eeuw de boventoon voerde en waar het geld uitgegeven werd, kan als het domein van de vrouw worden gezien. Een gesprek met landschapsarchitect Greet Bierema, voorafgaand aan het schrijven van dit artikel, levert een verrassend inzicht op in de tekenen van deze sociale structuur op een boerenerf. Bierema is ‘boerenerf-deskundige’ en de essentie van een boerenerf wordt volgens haar enerzijds bepaald door de grondsoort en wijze van verkaveling en anderzijds door de rolverdeling tussen man en vrouw. Vooral dit laatste aspect is volgens haar tot nu toe onderbelicht geweest, terwijl het toch van grote invloed is geweest op de ontwikkeling van het boerenerf.

HET ERF VERTELT EEN VERHAAL

Het boerenerf is het verhaal van ‘voor en achter’, ‘sier en nut’ en ‘wonen en werken’. De balans tussen deze twee werelden geven het boerenerf een gezicht. In eerste instantie was er van een dergelijke scheiding in ruimte en vormgeving geen sprake. Wonen en werken vonden plaats in één ruimte en onder één dak. Man en vrouw werkten samen om het hoofd boven water te houden. Van een taakverdeling was sprake, maar deze scheiding in taakverdeling was niet altijd op het erf waar te nemen. Toegenomen welvaart bracht een steeds grotere scheiding aan tussen de taakverdeling. Daarmee werd ook het onderscheid tussen wonen en werken meer zichtbaar. Het werkgedeelte, overwegend op het achtergedeelte van het erf, was het domein van de man. Het gras werd er gemaaid met een zeis, de bomen waren van hetzelfde soort als in het landschap en de verharding was van ruwer materiaal dan ‘voor’. Het boerderijgedeelte bestond uit eenvoudige dakbedekking en de vele deuren markeerden het werkgedeelte. Het domein van de vrouw bestond uit het voorgedeelte. Dit was de plek waar gewoond werd, waar de vele ramen voor licht zorgden en waar zelfs de dakbedekking verschilde van ‘achter’. In de tuin, waar langzamerhand de sier belangrijker werd dan het nut,

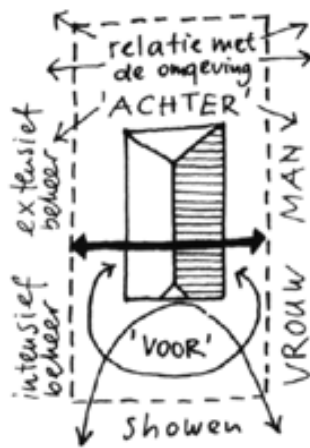
werd het gras wekelijks gemaaid, stonden parkbomen en waren de paden ‘verhard’ met aangeharkt grind of zand. Het was een onderscheid tussen vies en schoon, tussen geld verdienen en geld uitgeven. Een stootje werd ‘voor’ gelijk van de vloer geveegd, terwijl een stootje ‘achter’ zomaar een jaar kon blijven liggen.

VAST ROLLENPATROON

In de scheiding tussen de beschreven twee domeinen op één erf bestonden ook twee aanspreekpunten. Van nature was bekend wie wààr de baas was en welke regels waar golden. Voor opgroeiende kinderen moet deze scheiding volstrekt helder zijn geweest. Er werd niet over gesproken, omdat het een vaststaand gegeven was. De scheiding tussen de taakverdelingen van man en vrouw in ‘achter’ en ‘voor’ is niet verwonderlijk te noemen. Dit gold zeker bij personeel in en rond de boerderij. De hang naar wooncomfort speelt hier ook een rol. ‘Achter’ werd het geld verdiend en ‘voor’ werd het, zij het met beleid, weer uitgegeven. En ook hier gold al de regel: Hoe meer er verdiend werd, des te meer werd er uitgegeven om deze welgesteldheid ook aan de buitenwereld te laten zien.

Foto: Iris Gerlach

Scheiding tussen 'voor' en 'achter', tussen het gedeelte van de man en vrouw.

Bron: Greet Bierema

ERF NAAR BUITEN TOE

Het uiterlijk vertoon, als gevolg van de verschuiving in taakverdeling en de overgang van nut naar sier, vond in hoofdzaak plaats in de kleistreken, de veengebieden en de heideontginningen. In veel oude cultuurlandschappen is de achterkant van de boerderij naar de wegkant gericht. Het pronken met bezit was daar nog niet aan de orde. In de overige gebieden zien we juist dat het woonhuis naar de weg is gericht. Vanaf halverwege de 19e eeuw werd het pronken belangrijker. Boeren begonnen een welvarender bestaan te leiden waardoor de sier aan de voorzijde van de boerderij het langzaam begon te winnen van het nut. De buitenwereld mocht aan het woonhuis en de voortuin de rijkdom van de familie aanschouwen. De mode werd hier richtinggevend en de inrichting van de tuin veranderde dan ook consequent bij de overdracht van het boerenbezit naar de nieuwe generatie. Zo zijn bijvoorbeeld tussen 1850 en 1910 in Groningen veel siertuinen aangelegd in de Engelse landschapsstijl.

Moestuinen die gelegen waren aan de voorzijde, verdwenen naar de zijkanten van het erf om plaats te maken voor grote siertuinen. Niet alleen de indeling van het erf veranderde, maar daarbij ook de bouwstijl van de woonhuizen. De vrijere architectuur liet zo ook iets zien van de rijkdom van het boerenbedrijf. De nieuwe siertuinen vormden en vormen nog steeds het visitekaartje naar de buitenwereld. Zeker in gebieden met veel lintbebouwing speelt de siertuin een grote rol. Al het verkeer komt op de heen- en terugreis langs de tuin en kan zo genieten van de mooi aangelegde en goed verzorgde tuinen.

HET BOERENERF OOK UW VISITEKAARTJE?

Veel boerenerven hebben de laatste jaren door functieveranderingen in het landelijk gebied een transformatie ondergaan, waarbij lang niet altijd rekening is gehouden met de historische achtergronden. Het is echter juist de aandacht voor de historie die een boeren erf een kwaliteitsimpuls kan geven. Vandaag de dag is de aandacht voor historische elementen groeiende. Particulieren, zoals wellicht ook u, hebben weer oog voor de lokale, kenmerkende aspecten van boerderijen en hun erven. Er is vandaag de dag ook veel informatie beschikbaar over de historie van boerderijen en boerenerven. Voor een weloverwogen plan voor een nieuwe inrichting staat u er dus niet alleen voor. Voor de inrichting geeft Bierema in het gesprek een aantal basisprincipes aan. De belangrijkste is dat het boeren erf deel uit maakt van het landschap. Voorkomen moet worden dat het boeren erf zich onttrekt aan het landschap door de aanplant van bijvoorbeeld een hoge omheining rondom. Daarnaast is het principe van 'voor' en 'achter' natuurlijk een belangrijk uitgangspunt bij het inrichten van uw erf. De sier met alleen het doel om te pronken met uw tuin en erf is vandaag de dag ook belangrijk, maar een goed ogend en bewust historisch verankerd erf is helemaal van deze tijd!

Geeft u ook uw visitekaartje af?

Voor meer informatie kunt u bijvoorbeeld terecht bij: Werkgroep Boerenerven Drenthe, Stichting Historisch Boerderij-Onderzoek, Stichting Werkgroep Boerenerven en de website www.kijkmijnerf.nl

LITERATUUR

- Gerding, M.A.W. (2002)** - *Over de Reest, de gebouwde cultuur in het Reestdal: van ingetogen naar zelfbewust*. Waanders Uitgeverij
- Vrij, L. (2004)** - *Boerenerven op het Landgoed Twickel. Bouw, beheer en onderhoud*. Broekhuis Uitgeverij
- Hamers, J. e.a. (2006)** - *Boerenerven in West-Friesland. Richt uw eigen 'wurft' in. Landschap Noord-Holland*

BOEREN IN DE STAD

Door Frank Druijff (Frank & Freelance)

Dat er grote verschillen bestaan tussen stad en platteland, staat buiten kijf. Een stad is nou eenmaal druk en vol, rust en leegte daarentegen vind je in het landelijk gebied. Voorzieningen en diensten horen bij de stad, landbouw bij het platteland. En zo zijn er meer, al dan niet achterhaalde, tegenstellingen te benoemen. Toch bestaat er ook al eeuwen lang een intieme band tussen de stad en het land.

Juist die onderlinge band komt in dit artikel aan bod. Waarbij we willen inzoomen op Tilburg, één van de steden waar we de agrarische invloeden tot binnen de bebouwde kom terug kunnen vinden.

LANGGEVELBOERDERIJ

Kenmerkend voor de langgevelboerderij is dat het woon- en bedrijfsgedeelte zich onder één dak bevinden en dat het dak niet door muren gedragen wordt, maar door een houtskelet. Dit houtskelet, bestaat uit 'gebinten' en is gewoonlijk gemaakt van zware eiken balken. Twee verticale balken ('stijlen'), onderling verbonden door een horizontale balk (het 'ankerbalkgebint') en gesteund met veldkeien of een gemetselde verhogingen ('poeren'), vormden de basis van het skelet. Via de koppen van de stijlen werden de horizontale gebinten onderling met elkaar verbonden door planken ('gebintplaten') en van deze gebintplaten naar de nok liepen dunne houten balken ('sporen'). Deze sporen werden op hun beurt weer met elkaar verbonden door een dwarsbalk, de 'hanenbalk', waardoor er een spant in de vorm van een 'A' te herkennen valt in

dit type boerderijen. Horizontale latten, bevestigd aan de sporen, ondersteunden de uiteindelijke dakbedekking. Als dakbedekking werd vaak riet en soms het goedkopere roggestro gebruikt. Later zien we dikwijls daken waarvan het onderste deel van het dakvlak met pannen is gedekt. Nadat het dak gereed was, werden tot slot de wanden aangebracht. Deze bestonden uit een raamwerk ('vakwerk') van horizontale en verticale latten, waartussen het vlechtwerk ('vitselwerk') van wilgentenen werd aangebracht, aan weerszijden bestreken met een mengsel van leem, fijngehakt stro en soms ook koemest.

De langgevelboerderij wordt vaak gezien als het eindpunt in de ontwikkeling van de Nederlandse boerderij.

STAD EN PLATTELAND

De agrarische geschiedenis van de stad gaat ver terug. De landbouw vormde zelfs de economische basis voor de stichting van de allereerste steden, waar politiek (paleis), religie (tempel) en landbouw (voor-raadschuur) versmolten. Kort na de stichting van de eerste steden komen al snel nieuwe technieken en ambachten op, met een nieuwe economie naast de strikt agrarische economie als gevolg. Ondanks deze ontwikkelingen en de aanwezigheid van de stadsmuur als een harde grens, blijft de stad door de eeuwen heen nauw verbonden met de landbouw. Het verbouwen van groenten in de stad was tot en met de dertiende eeuw alleen voorbestemd voor de adel en de geestelijkheid. Maar via de 'coelghaerden' of 'coeltuinen' (waarvan 'kool' een afgeleide is) vond dit later ook navolging bij de andere stedelingen. Tot in de middeleeuwen hielden veel stedelingen nog kippen, varkens en zelfs koeien op hun stadshoeven. Restruijnten binnen de ommuring van de stad werden vervolgens al snel ingericht als boomgaard of moestuin om zo ook tijdens een belegering van de stad voldoende vers voedsel te hebben. In de kloostertuin werden (geneeskrachtige) kruiden geteeld. De stedelijke kaas- of veemarkt vormde jarenlang de economische basis voor de agrarische sector en ook de volkstuintcomplexen in de grote steden garandeerden extra groente en fruit. Tenslotte zijn tot op de dag van vandaag in Nederland nog enkele stadsboerderijen aanwezig als teken van de agrarische voorgeschiedenis van onze steden. Het zijn, naast volkstuinten, molens en de traditionele kaasmakten, vooral deze

stadsboerderijen die ons meer vertellen over de recente geschiedenis van de landbouw in en om de stad.

Eén van de Nederlandse steden met een rijke agrarische geschiedenis is Tilburg. Ondanks dat Tilburg zich nu profileert als een moderne industrie- en kennisstad is ook deze stad, net zo als veel andere steden in Nederland, in de vroege middeleeuwen ontstaan als een agrarische nederzetting. Tot in de zeventiende eeuw was Tilburg nog voor het grootste deel agrarisch en ook de latere Tilburgse wolindustrie had haar wortels in de landbouw. Hoewel de wol voor de industrie al snel van elders werd aangevoerd en de grote schaapskudden met de heidevelden verdwenen, bleef het boerenbedrijf nog lang een bron van bestaan voor menig Tilburger.

AGRARISCH TILBURG

De eerste landbouwers die zich in de omgeving van Tilburg vestigden, gebruikten de hogere gronden langs de beekdalen voor akkerbouw en de vochtige beekdalen als grasland voor het vee. Rond het jaar 1500 heeft de bevolking van de regio Tilburg zich in een aantal bewoningskernen, zogenaamde herdgangen, geconcentreerd. De herdgang (herde = kudde, ganc = gang) was een driehoekige nederzetting van boerderijen rondom een gemeenschappelijke ruimte

voor het vee. Zichtbare voorbeelden hiervan, binnen de stadsgrenzen

van Tilburg, zijn het Korvelplein en het Wilhelminapark. Tussen de herdgangen lagen open akkercomplexen, woeste gronden en enkele verbindingswegen. Langs de verbindingswegen ontstond al snel enige bebouwing, de 'straatnederzetting'. Het meest voorkomende type boerderij in en om de herdgang en straatnederzetting was de langgevelboerderij. Bij dit type boerderij zijn zowel de ingang van het woongedeelte als de toegangen tot het bedrijfs gedeelte aangebracht in één van beide zijgevels. De langgevelboerderij heeft zich in de loop van de jaren ontwikkeld uit het hallenhuis, waarvan het Twentse 'los hoes' als oervorm wordt beschouwd.

STADSBOEDERIJEN

Tot binnen de bebouwde kom van Tilburg zijn deze typerende boerderijen nog terug te vinden. Belangrijkste reden hiervoor is dat Tilburg tot aan het begin van de twintigste eeuw een sterk verspreide bebouwing kende. Bij sommige boerderijen binnen de bebouwde kom van Tilburg is de vroegere functie nog duidelijk herkenbaar, maar in de meeste gevallen laat zich het vroegere gebruik alleen nog raden. Onder meer door de uitvoering van het Algemeen Uitbreidingsplan van Rückert uit 1917 raakten na 1920 veel open ruimten tussen de oude woonkernen snel volgebouwd. Hierdoor zijn tal van boerenbedrijven ingesloten geraakt en werd de bedrijfsvoering voor deze bedrijven vrijwel onmogelijk. Sommige agrariërs maakten van de nood een deugd door op de relatief grote percelen een transportbedrijf of een steenkolenhandel te beginnen. Factoren die hier ongetwijfeld een rol bij speelden waren de opkomst van de vrachtauto als transportmiddel en het gereedkomen van het Wilhelminakanaal in 1923, waardoor de mogelijkheden van, en daardoor de behoefte aan, lokaal vervoer sterk toenamen. Als gevolg van de voortdurende stadsuitbreidingen tussen 1955 en 1970 (o.a. Berkdijk, de Reit, en de industrieterreinen Kraaiven en de Blaak) vermindert het aantal boerenbedrijven rond Tilburg snel. Door de onteigening van hun grond worden de boeren

Tot binnen de bebouwde kom zijn deze typerende boerderijen nog terug te vinden.

gedwongen om hun bedrijf te staken of elders opnieuw te beginnen. De meeste boeren vertrekken vervolgens naar andere gemeenten zoals Goirle, Hilvarenbeek en Udenhout. Op dit moment telt de gemeente Tilburg nog maar een paar volwaardige landbouwbedrijven en enkele tientallen bedrijven die in de afbouwfase zitten of slechts deeltijd in bedrijf zijn. Binnen de stadsgrens is alleen de langgevelboerderij aan de St. Josephstraat nr. 51 nog in bedrijf. Het houden van vee is hier echter, vanwege de milieuwetgeving, niet meer toegestaan.

Het zijn in Tilburg juist deze voormalige boerderijen binnen de bebouwde kom, die ons het ontstaan en de ontwikkeling van de stad laten zien. Gelukkig wordt vandaag de dag steeds bewuster omgegaan met de cultuurhistorische en architectonische waarde van dit 'stedelijk agrarisch erfgoed' en ontstaat er ook in de herstructurerings- en nieuwbouwplannen aandacht voor het agrarisch cultuurlandschap en bijbehorende boerderijen. Daarbij komen steeds meer Tilburgse stadsboerderijen op de monumentenlijst te staan. In verschillende andere steden (o.a. Gouda, Kampen en Delft), worden op dit moment zelfs voormalige boerderijen nieuw leven ingeblazen; en vertelt de boerderij, zij het nu als groen en historisch rustpunt in de stad, opnieuw haar verhaal van zwoegen en ploegen, zaaien en maaien.

LITERATUUR

Putten, R. van (2003) - in: *Tilburg, tijdschrift voor geschiedenis, monumenten en cultuur* (nr. 2, pag. 47-61)

Tummers, L.J.M. en Tummers-Zuurmond, J.M. (2000) - *Het land in de stad, de stedenbouw van de grote agglomeratie. Uitgeverij THOTH Bussum*

Peter Grooté

Omstreden erfgoed

“Monumentenstrijd.” Zo heet de Belgische variant van het tv-programma dat we in Nederland kennen onder de meer verhullende titel “Restauratie.” De Belgen hebben het duidelijk beter door: erfgoed is een twistappel, en juist dat maakt het zo leuk om over erfgoed na te denken en er mee bezig te zijn.

Erfgoed is omstreden. Wanneer erfgoed de krant of tv haalt, van het lokale sufferdje tot CNN, is het vrijwel altijd omdat er een discussie losgebarsten is over het morele eigendom. De Taliban houden niet van Boeddha-beelden in Bamyan en schieten ze kapot. De wereld schreeuwt moord en brand, en dat opmerkelijk genoeg een stuk luider dan toen meisjes niet meer naar school mochten in Afghanistan. De voetbalclub verlaat zijn oude stadion in een volkswijk en wil het terrein meteen verkopen aan een projectontwikkelaar. De gemeente vindt het stadshart ‘gedateerd’ of zelfs ‘uit de tijd’ en wil het plaats laten maken voor iets nieuws. De reactie van degenen die niet direct profiteren van de nieuwe situatie, vooral van mensen uit de buurt, is meteen en intens: “Handjes af van ons erfgoed!” “Pardon, uw erfgoed?” Kennelijk zijn er meer mensen die zich eigenaar vinden dan alleen degenen die de wettelijke eigendomsrechten hebben.

Dat is natuurlijk niet zo vreemd. Erfgoed bestaat uit een stapel stenen (of een terrein, of een muziekstuk, of een-noem-maar-op), waarvan

mensen, die meestal niet eens eigenaar zijn, vinden dat het waardevol is voor de samenleving. Het is juist deze culturele, door mensen toegekende, aanduiding die de waarde bepaalt van een object of structuur.

In de Ferrari-fabriek wordt waarde toegevoegd aan een hoop metaal, rubber en plastic om een eindproduct te maken waar mensen veel geld voor over hebben en waarmee zij hun sociale status en identiteit kunnen tonen. Zó ook wordt aan een hoop stenen, hout en dakpannen waarde ‘toegevoegd’. Door het tot erfgoed te benoemen wordt de identiteit en status van een gebouw (of plek) immers benadrukt. Dit betekent dat het bij erfgoed gaat om het heden en niet om het verleden. In het hier en nu wordt beslist of iets waardevol is, en alleen maar omdat we daar op dit moment behoefte aan hebben.

Erfgoed is dus niet alleen omstreden, maar ook cultureel bepaald en bijzonder actueel. Ik kom eigenlijk maar weinig mensen tegen die zich daar niet bewust van lijken te zijn, maar het zijn toch de deskundigen, zij die professioneel betrokken zijn bij erfgoed, waarbij dit bewustzijn het verst weggezaakt lijkt te zijn. Het zijn mensen die begaan zijn met het verleden en er zich gedreven voor inzetten, maar het zijn ook mensen die wel eens wat teveel met elkaar over dat verleden praten. Deskundigen schatten hun eigen oordeel hoger in dan dat van leken. Vaak is dat terecht, ze zijn immers niet voor niets

deskundig. Maar soms worden ze door al dat gepraat blind voor de waarde die een grote groep mensen toekent aan een plek. Ze luisteren wel eens teveel naar elkaar en sluiten zich zo af voor de creativiteit en waardevolle oordelen uit de samenleving.

En juist daarom zijn TV-programma’s als Monumentenstrijd, Restauratie, Restoration (BBC) of “Ein Schloss wird gewinnen” (MDR) zo leuk. Leken gaan beslissen met hun SMS’jes, maar de deskundigen doen enthousiast mee. Zo stemde ik laatst op de kolenmijn Winterslag bij Genk. Die kende ik namelijk van een excursie uit de tijd dat de mijn nog werkte. Zoals de meeste mensen besliste ik dus op basis van nabijheid of bekendheid, en daarmee nog al kortzichtig. Kortzichtigheid is uiteraard geen goede basis voor het vaststellen van culturele waarde. Maar zolang programma’s als Monumentenstrijd er voor zorgen dat leken betrokken raken bij ons erfgoed en bovendien geld inbrengen voor restauratie, vinden de deskundigen het prima. En als de deskundigen daardoor hun oren weer wat meer openstellen voor de geluiden vanuit de samenleving, vind ik het dubbel prima! Niets leuker dan een echte Monumentenstrijd!

Peter Grooté

Universitair docent culturele geografie, Rijksuniversiteit Groningen.

Voor reacties: p.d.grootef@rug.nl

Leesbaar Landschap

Cultuurhistorisch tijdschrift

BLADMANAGER

Drs. Jan-Olaf Tjabringa
(Cultuurland Advies)
info@leesbaarlandschap.nl

EINDREDACTEUR

Ir. Frank Druijff
(Frank & Freelance)
redactie@leesbaarlandschap.nl

GRAFISCHE VORMGEVING

Peter Mulder
(Interface Communicatie)
www.ifcommunicatie.nl

DRUK

Koninklijke BDU Uitgeverij b.v.

FOTO'S

Jan-Olaf Tjabringa
(tenzij anders vermeld)

OPLAGE

500 exemplaren

Leesbaar Landschap is een
uitgave van:
Cultuurland Advies
Postbus 20
8180 AA Heerde

T: 088-7844300
E: info@leesbaarlandschap.nl
I: www.leesbaarlandschap.nl

Juli 2007

**BOEK
RECENSIE****HET BOERENERF IN
GRONINGEN 1800-2000**

Scholtens T, (2004) *Koninklijke Van Gorcum, Assen.*
ISBN: 90-232-4089-8 320 pag. € 27,50

Groningen en boerderijen horen bij elkaar. De provincie ademt een agrarische sfeer uit. Het zijn echter niet alleen de boerderijen die het landschap aankleden, ook de boerenerven spelen een belangrijke rol. In de provincie Groningen is de aandacht voor het boerenerf de laatste jaren sterk toegenomen. Publicaties zijn hier een logisch gevolg van.

Tineke Scholtens is er met haar boek, 'Het boerenerf in Groningen 1800-2000', in geslaagd om een levendig en uniek beeld te schetsen van twee eeuwen Groninger boerenerven. Ze richt daarmee de aandacht op de zogenaamde 'kleine' landschaps-architectuur. Door de medewerking van driehonderd boeren en boerinnen en het plaatsen van meer dan 250 afbeeldingen in de vorm van kaarten, foto's en tekeningen heeft zij een uiterst compleet beeld weten neer te zetten.

Anders dan de titel doet vermoeden bestaat hét Groningse boerenerf niet. Scholtens geeft aan dat de ligging, grondsoort, aard en grootte van het bedrijf een grote verscheidenheid in boerenerven tot gevolg heeft. Zo is het erf van een groot akkerbouwbedrijf anders ingericht dan een erf van een boerderij op de zandgronden van Westerwolde.

Opvallend detail is het pleidooi voor de aankleding van het zoekleilandschap met erfbeplanting. Het Groninger land zal door menigeen ervaren en (hoog) gewaardeerd worden om zijn weidsheid en de daarbij behorende vergezichten. Beplanting lijkt hier op een tweede plaats te staan, maar Scholtens geeft aan waarom erfbeplanting een belangrijk aspect is in dit landschap. Van oudsher bood erfbeplanting niet alleen bescherming voor huis en haard, maar was het geriefhout ook goed bruikbaar. Daarnaast zorgden bomen op het erf voor een aangename en welvarende indruk naar de buitenwereld. Zeker het laatste aspect was niet onbelangrijk in een gebied waar de rijke herenboeren te koop liepen met hun rijkdom door de bouw van grote voorhuizen en door de aanleg voor sierlijke en modieuze tuinen. Deze tuinen staan ook wel bekend als 'slingertoene'. De Engelse landschapsstijl vormt de inspiratie-

bron voor deze tuinen, waarbij gebogen lanen, vergezichten, open weiden met hier en daar een solitaire boom centraal staan. In het boek wordt hier ruim aandacht aan geschonken.

In de laatste twee hoofdstukken geeft Scholtens aan dat het niet alleen gaat om het historisch verhaal van de tuinen en het boerenerf. Bij nieuwe ontwikkelingen in erfrichting is het goed om te kijken naar de historische context, echter, de wensen en eisen van deze tijd spelen ook een belangrijke rol.

Tineke Scholtens heeft niet een boek geschreven om enkel informatie door te geven. Ze spoort de lezer aan om zelf het landschap te verkennen. De vele verwijzingen naar nog bestaande boerderijen (inclusief adresgegevens) nodigen de lezers uit om na het lezen van het boek ook daadwerkelijk het veld in te gaan. Daarnaast biedt het boek, voor de tuinbezitter in met name Groningen, ruimschoots handreikingen voor een vernieuwde en tevens historisch verantwoorde kijk op de tuin. Een zestal ingezonden erftekeningen, een tabel van houtgewassen voor erfbeplanting, de werkenlijst van de familie Vroom van tuinontwerpen voor boerderijen, een heesterlijst en vele ontwerpen van slingertuinen maken van dit boek ook met recht een werkboek.

Tineke Scholtens is al ruim tien jaar actief betrokken bij de Landelijke Werkgroep Boerenerven en dé specialist op het gebied van het Groninger boerenerf.

BIBLIOTHEEK

- Hamers, J. e.a. (2006)** *Boerenerven in West-Friesland.* Uitgave: Landschap Noord-Holland. ISBN: 90-74540-04-x
- Drenth, B. (2003)** *Het boerenerf in vroeger tijd, De Gelderse Vallei.* Uitgeverij Blauwdruk, Wageningen. ISBN: 90-75271-13-1
- Drenth, B. (2002)** *Boerenerven in vroeger tijden, De Noordoostelijke Achterhoek.* Uitgeverij Blauwdruk, Wageningen. ISBN: 90-75271-08-5
- Vrij, L. (2004)** *Boerenerven op het landgoed Twickel.* Broekhuis Uitgeverij. ISBN: 90-70162-90-3

Nederland weer mooi!

"Wat is het hier buitenlands mooi", of "Het is hier on-nederlands mooi" Veel gehoorde droeve uitspraken van Nederlanders over hun landschap.

Waarom maken we Nederland gewoon niet weer mooi?

Word lid en steun Vereniging Nederlands Cultuurlandschap!

Vanaf een bijdrage van € 25,- ontvangt u bovendien het 300 pagina's tellende prachtig geïllustreerde boek 'Nederland weer mooi'. Kijk snel op:

www.nederlandscultuurlandschap.nl

Kansrijk en initiatiefrijk. Vanuit deze gedachte werkt Cultuurland Advies aan ruimtelijke plannen, visies en vraagstukken met een cultuurhistorische relevantie. Niet om het plan vervolgens in de spreekwoordelijke lade te zien verdwijnen, maar om bij te dragen aan een duurzame, zinvolle ruimtelijke ontwikkeling.

**CULTUURLAND
ADVIES**

Cultuurhistorie
Landelijk gebied
Ruimtelijke planvorming

Bezoekadres:
Schorsweg 13c
8171 ME Vaassen

Postadres:
Postbus 20,
8180 AA Heerde

T: 088-7844300
M: 06-27095640
E: tjabringa@cultuurland.com
I: www.cultuurland.com

onderzoekend - adviserend - ondernemend

www.tauw.nl

Een landschap lezen. Niet voor iedereen weggelegd. Toch noodzakelijk om te weten hoe je een gebied kunt inrichten en ontwikkelen. Tauw leest de ecologische waarde van een landschap af aan de inventarisatie van de aanwezige taxonomische groepen. Alle groepen, geen half werk. Op basis daarvan adviseren wij u over de inrichting en ontwikkeling van een gebied. Daarbij kijken wij desgewenst ook naar bodemopbouw en hydrologie of de juridische aspecten van een gebiedsontwikkeling. Het totale plaatje dus, zodat u niet tussen de regels door hoeft te lezen.

Denkkracht voor duurzame omgevingskwaliteit

**INTER
FACE**
communicatie

Concept en creatie

Grafische vormgeving

Reclame-advies

Webdesign

Internetdiensten

www.ifcommunicatie.nl